

AB-3216

Seat No. _____

M. A. (Part-II) Examination

April / May – 2003

Sanskrit : Paper – VI

(Special)

निरुक्तम् (1, 2, 4 & 7), Unseens, Sanskrit Composition

Time : 3 Hours]

[Total Marks : 100

१ सन्दर्भ साथे समझवो : (गमे ते चार) १६

1 Explain giving context : (any four) 16

- (१) अतोऽन्ये भावविकारा एतेषामेव विकारा भवन्तीति ह स्माह। ते यथावचनमभ्युहितव्याः॥
- (२) अथ चेत्सर्वाण्याख्यातजानि नामानि स्युः, यः कश्च तत्कर्म कुर्यात्सर्वं तथाचक्षीरन्। यः कश्च अध्वानमश्नुवीत 'अश्वः' स वचनीयः स्यात्। यत्किञ्चित् तृन्धात् 'तृणम्' तत्॥
- (३) एवमन्येषामपि सत्वानां सन्देहाः विद्यन्ते। तानि चेत्समानकर्माणि समाननिर्वचनानि। नानाकर्माणि चेन्नानानिर्वचनानि। यथार्थं निर्वक्तव्यानि॥
- (४) तत्को वृत्रः। (त्वाष्ट्रोऽसुर इति ऐतिहासिकाः।) मेघ इति नैरुक्ताः॥
- (५) मर्याः इति मनुष्यनाम। मर्यादाभिधानं वा स्यात्। मर्यादा मर्यैरादीयते। मर्यादा मर्यादिनोर्विभागः॥
- (६) ताः त्रिविधाः ऋचः। परोक्षकृताः प्रत्यक्षकृताः आध्यात्मिक्यश्च॥
- (७) तिस्रः एव देवताः इति नैरुक्ताः। अग्निः पृथिवीस्नानः। वायुर्वा इन्द्रो वा अन्तरिक्षस्थानः। सूर्यो द्युस्थानः॥
- (८) वैश्वानरः कस्मात्। विश्वान् नरान् नयति। विश्वे एनं नराः नयन्ति इति वा। अपि वा वैश्वानर एव स्यात्। प्रत्युतः सर्वाणि भूतानि। तस्य वैश्वानरः॥

૨ યાસ્ક પ્રમાણે નિર્વચન આપો : (ગમે તે ચાર) ૧૬

2 Give the etymology of any **four**, following YĀSKA : 16

(૧) ગૌ: (૨) અધ્વર્યુ:

(૩) પુત્ર: (૪) સમુદ્ર:

(૫) સ્વર્ (૬) દધિક્રા:

(૭) માંસ: (૮) લક્ષ્મી:

૩ યાસ્ક પ્રમાણે નિર્વચનના સિદ્ધાંતો ચર્ચો. ૧૮

3 Discuss the principles of derivation according to Yāska. 18

અથવા / OR

૩ નીચેનામાંથી ગમે તે બે વિશે ટૂંકનોંધ લખો : ૧૮

3 Write short notes on any **two** of the following : 18

(૧) ષડ્ભાવવિકારા:

(૨) નિરુક્તપ્રયોજનાનિ

(૩) તદુચ્યતે પઞ્ચવિધં નિરુક્તમ્

(૪) તત્કો વૈશ્વાનર:।

૪ નીચેનામાંથી ગમે તે બે નો સંસ્કૃતમાં અનુવાદ કરો : ૨૫

4 Translate into Sanskrit any **two** of the following : 25

(૧) એકનાથના જીવનનો એક પ્રસંગ છે. એક ગૃહસ્થે એકનાથને પૂછ્યું, “મહારાજ, તમારું જીવન કેટલું સાદું ને નિષ્પાપ ! અમારું એવું કેમ નથી ? તમે કદી કોઈના પર ગુસ્સે થતા નથી, તમારે કોઈ સાથે ટંટો નહીં, તકરાર નહીં. તમે કેવા શાંત, પવિત્ર અને પ્રેમાળ છો !” એકનાથે કહ્યું, “મારી વાત હમણાં રહેવા દે. તારી બાબતમાં મને એક વાતની ખબર પડી છે. તારું આજથી

સાત દિવસ રહીને મરણ છે.” એકનાથે કહેલી વાત ખોટી કોણ માને ? સાત દિવસ રહીને મરવાનું ! અરેરે ! હવે શું થાય ? તે માણસ ઝટપટ ઘેર ગયો. તેને કંઈ સૂઝે નહીં. બધી મેલમૂકની વાત, સોંપણનોંધણ પણ કરવા માંડી. પછી તે માંદો પડ્યો. પથારીએ પડ્યો. છ દહાડા એમને એમ જતા રહ્યા. સાતમે દહાડે એકનાથ તેની પાસે આવ્યા. તેણે નમસ્કાર કર્યા. એકનાથે પૂછ્યું, “કેમ છે ?” તેણે કહ્યું “જાઉં છું હવે.” એકનાથે પૂછ્યું, “આ છ દિવસમાં કેટલું પાપ થયું ? પાપના કેટલા વિચાર મનમાં ઊઠ્યા ?” તે આસન્નમરણ માણસે જવાબ આપ્યો, “એકનાથજી ! પાપનો વિચાર કરવાનો વખત જ ક્યાં હતો ? નજર સામે મરણ એક સરખું ઘૂમ્યા કરતું હતું.”

- (1) There is a story about Eknath. A man asked him, “Maharaj, your life is so simple and sinless. Why is our life utterly different ? You are angry with none, you quarrel with none, you hate none. How calm, how loving, how pure you are !” Eknath replied, “Never mind me. I have found out something about you. In seven days from now, you will die.” Who could disbelieve Eknatha’s words ? Death in seven days ? Oh, God, what a calamity ? He ran in haste to his house. Nothing seemed clear to him. He was talking of disposing of his affairs and preparing for the end. Then he fell ill. He lay flat on his bed. Six days passed. On the seventh day Eknath came to visit him. He greeted the saint. Eknath enquired, “How are you ?” He said, “All is over. Now I am going.” Eknath asked further, “In these six days, how many sins did you commit ? And how many sinful evil thoughts came into your mind ?” And the man who had been awaiting death answered, “Lord, where was the time to think of thoughts ? Death stood ever before my eyes.”

(૨) પોતાની દિગ્વિજયયાત્રા દરમિયાન શંકરાચાર્ય માહિષ્મતી નગરીમાં મંડનમિશ્ર સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા ગયા. શાસ્ત્રાર્થ દરમિયાન મંડનમિશ્રની સાક્ષાત્ સરસ્વતી સ્વરૂપ પત્ની ભારતીએ નિર્ણાયક તરીકે ભૂમિકા ભજવી. લાંબા શાસ્ત્રાર્થ પછી મંડનમિશ્રે શંકરાચાર્ય સામે પોતાની હાર સ્વીકારી લીધી. પરંતુ તેમની પત્ની ભારતીએ દલીલ કરી કે શંકરાચાર્યે અર્ધો વિજય મેળવ્યો છે. મંડનમિશ્રની અર્ધાંગિનીને જીત્યા વિના પૂર્ણ વિજય હાંસલ કર્યો કહેવાય નહીં. શંકરાચાર્યે પડકાર ઝીલી લીધો. તે બેની વચ્ચે શાસ્ત્રાર્થ ચાલતો રહ્યો. શંકરાચાર્યને બીજાં શાસ્ત્રોમાં હરાવી શકાશે નહિ એમ સમજીને ભારતીએ તેમને કામશાસ્ત્રને લગતા પ્રશ્નો પૂછ્યા. બાલ બ્રહ્મચારી શંકરાચાર્ય આ વિષયના અનુભવથી શૂન્ય હતા. સંતોષકારક ઉત્તર આપવા માટે તેમણે એક મહિનાનો સમય માંગ્યો. અનુમતિ મળી જતાં તેઓ નર્મદા કિનારે ગયા.

(2) During his Digvijay-travel Shankaracharya went to the city of Mahishmati for the scriptures spritual discussion. During the discussion Bharati, the wife of Mandan-Mishra and who was famous as Saraswati incarnate, acted as the judge. After a long discussion, Mandan Mishra accepted the defeat before Shankaracharya. But his wife Bharati, argued that Shankaracharya has attained only half victory. He cannot be fully victorious without winning the better half of Mandan Mishra. Shankaracharya accepted the challenge, A long discussion continued between the two. But Bharati, understood that it would be difficult to defeat Shankaracharya in other spiritual scriptures, asked him the questions regarding the Kama-shastra. Shankaracharya, the celebrate from the childhood had no answers to these questions. He asked for one month's time to give satisfactory answers to her questions. When it was sanctioned, he went to the bank of the river Narmada.

(૩) બને ત્યાં સુધી આપણે આપણાં પરાક્રમોની ઓછી વાત કરવી. વિનમ્ર બનવાથી કશું ગુમાવવું પડતું નથી. તેનાથી તો લાભ જ થાય છે. આપણે વિનમ્ર થવું જ જોઈએ. કારણ કે તમારી કે મારી ખાસ કિંમત નથી. આપણે મરણ પામીશું પછી કદાચ કોઈ આપણને યાદ કરશે નહિ. આપણા નજીવાં પરાક્રમોની વાત કરીને લોકોને કંટાળો આપવાની ટૂંકા જીવનમાં ફુરસદ કાઢવાને બદલે બીજાઓને તેમના જીવનની વાત કરવા ઉત્સાહિત કરો. તમારા પોતાને વિશે વિચારશો તો તમને કોઈ માલ જણાશે નહિ. જો તમારે લોકોને તમારા વિચારના બનાવવાની ઈચ્છા હોય તો સાચા માણસને જ મોટે ભાગે બોલવા દો. ખરી વાત એ છે કે આપણા મિત્રો આપણી વાત સાંભળવાને બદલે પોતાનાં પરાક્રમોની વાત કહેવાનું વધુ પસંદ કરે છે. તમારે દુશ્મનો જોઈતા હોય તો તમે પોતાના મિત્રોથી ચઢિયાતા હોવાનું દેખાડજો. જો તમારે મિત્રો જોઈતા હોય તો તમને મિત્રોને તમારા ઉપર સરસાઈ મેળવવા દેજો.

(3) We should possibly talk less about our achievements and triumphs. We lose nothing by being modest. It always does pay. We must be modest because neither you nor I have too great value. Nobody will remember us after our death. During too short life, instead of talking about our petty accomplishments and boring people, let us encourage them to talk about themselves. If you think about yourself, you do not have much to brag about. If you want to win people to your way of thinking, let the other man talk a great deal. The truth is that our friends would far rather talk to us about their achievements than listening to our boasting. If you want enemies excel your friends., but if you want friends let your friends excel you.

(૪) મને નાના રૂપથી સંતોષ છે. જે નાનું રૂડું રૂપાળું નાજુક રૂપ મને દેખાય છે, તેની મીઠાશ અનુભવવાનું હું શીખ્યો છું. પરમેશ્વરના જુદા જુદા કકડા નથી. પરમેશ્વરનું જે રૂપ જોવાનું મળ્યું હોય તે તેનો એક કકડો છે ને બાકીનો પરમેશ્વર તેની બહાર રહી ગયો છે એવું મને લાગતું નથી. જે પરમેશ્વર વિરાટ વિશ્વમાં ભરેલો છે તે પૂરેપૂરો તેવોને તેવો નાનકડી મૂર્તિમાં, અરે એકાદા માટીના કણમાં પણ છે, ને જરાયે ઓછો નથી. અમૃતના સાગરમાં જે મીઠાશ છે તે જ એક ટીપામાં પણ છે. અમૃતનું નાનું સરખું ટીપું જે મને મળ્યું છે તેની મીઠાશ મારે ચાખવી એવી મારી લાગણી છે. અમૃતનો દાખલો મેં અહીં જાણી જોઈને લીધો છે. પાણીનો કે દૂધનો દાખલો નથી લીધો. દૂધના એક ધ્યાલામાં જે મીઠાશ છે તે જ તેના એક લોટામાં પણ છે. પણ મીઠાશ તેની તે હોવા છતાં બંનેમાં પુષ્ટિ સરખી નથી. દૂધના એક ટીપા કરતાં દૂધના એક ધ્યાલામાં વધારે પુષ્ટિ છે. પણ અમૃતના દાખલામાં એવું નથી. અમૃતનું એક જ ટીપું ગળાની નીચે ઊતરે તોયે પૂરેપૂરું અમૃતત્વ મળ્યું જાણવું.

(4) I am quite satisfied with a small image. I have learned to enjoy the sweetness of the small and common but beautiful image before me. The lord is not cut up into little parts. It does not seem to me that the form of the Lord that we can see is only a part of Him and that the rest is left out, but I see that the lord who pervades this vast universe is present in His fullness in the little image in the grain of sand. There is no question of greater or less. The sweetness of the ocean of nectar is found in every drop of it. I have got a tiny little drop of amrita – nectar –, I feel that I should enjoy for ever the sweetness of that drop. I chose the example of amrita, and not of milk or water on purpose. A cup of milk is just as sweet as a pitcher of it, but though the test is the same, the nutritive power is

different. But there is no difference between a drop of amrita and a cup of it. If we drink one drop of it, we gain the fullness of amritatva, immortality.

५ नीचेनाभांथी गमे ते ऐक विषय उपर संस्कृतभां निबंध लखो : २५

5 Write an essay in Sanskrit on any **one** of the following : 25

- (१) वाण्येका समलंकरोति पुरुषम्।
  - (२) भुजंगचपला नृपश्रियः।
  - (३) ग्रीष्मकालः परीक्षाकालः।
  - (४) सत्यमेव जयते।
-